

Rīgas Tehniskā universitāte
Mašīnzinību, transporta un aeronautikas fakultāte
Aeronautikas institūts

**Aleksandrs Urbahs, Kristīne Carjova,
Margarita Urbaha, Ilze Stelpa**

GAISA KUĢU KONSTRUKCIJU NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE

Zinātniskā monogrāfija

Apstiprinājusi RTU Zinātnes padome 2016. gadā.
Apliecinājums Nr. 04000-3/7.

Recenzenti: *Jonas Stankūnas, Dr. habil. sc. ing.*
Rafal Chatys, Dr. habil. sc. ing.

RTU Izdevniecība
Rīga 2017

Saturs

IEVADS	7
1. MAŠĪNU KONSTRUKCIJU DEFEKTI	9
1.1. Defektu vispārīgā klasifikācija	11
1.2. Defektu klasifikācija pēc bistamības pakāpes	14
1.3. Defektu klasifikācija pēc to izcelsmes.....	16
1.3.1. Liešanas defekti	17
1.3.2. Velmēšanas un kalšanas defekti	19
1.3.3. Defekti metināto šuvju zonās	20
1.3.4. Termiskās un mehāniskās apstrādes defekti	23
1.3.5. Defekti mašīnu ekspluatācijas laikā	24
1.3.6. Polimēru kompozītu materiāla defekti	30
2. NESAGRAUJOŠĀS KONTROLES METODES UN TO TEHNISKIE RAKSTUROJUMI	34
2.1. Tehniskās kontroles jēdziens	34
2.2. Nesagraujošās kontroles metožu klasifikācija	37
2.3. Nesagraujošās kontroles metožu galvenie tehniskie raksturojumi	42
2.4. Galvenie faktori, kas ietekmē nesagraujošās kontroles metožu izvēli	47
3. VIZUĀLI OPTISKĀ NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	51
3.1. Vizuāli optiskās nesagraujošās kontroles būtība	51
3.2. Vizuāli optiskās nesagraujošās kontroles metodes	52
3.3. Tiešās vizuāli optiskās kontroles metodes būtība	54
3.4. Netiešās vizuāli optiskās kontroles metožu būtība	55
3.4.1. Lāzera optiskās kontroles metožu būtība	55
3.4.2. Hologrāfiskās optiskās kontroles metožu būtība	55
3.5. Vizuāli optiskās nesagraujošās kontroles aprīkojums	57
3.5.1. Lupas	58
3.5.2. Mikroskopi	60
3.5.3. Endoskopi	62
3.5.4. Tālkontroles kompleksi	67
4. KAPILĀRĀ NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	68
4.1. Kapilārās nesagraujošās kontroles būtība	68
4.2. Kapilārās nesagraujošās kontroles fizikālā būtība	69
4.3. Kapilārās nesagraujošās kontroles metodes	73
4.3.1. Kapilārās nesagraujošās kontroles pamatmetodes	74
4.3.2. Kapilārās nesagraujošās kontroles kombinētās metodes	75
4.4. Kapilārās nesagraujošās kontroles defektoskopijas materiāli	76
4.4.1. Indikatora penetranti	77
4.4.2. Penetranta attīstītāji	79
4.4.3. Penetranta dzēsēji un attīrītāji	81
4.4.4. Paligmateriāli	81

4.5.	Kapilārās nesagraujošās kontroles defektoskopijas materiālu kvalitātes kontrole	82
4.6.	Kapilārās nesagraujošās kontroles tehnoloģija	84
4.6.1.	Objektu sagatavošana kontrolei	85
4.6.2.	Detaju apstrāde ar defektoskopijas materiāliem	88
4.6.2.1.	Indikatora penetranta uzklāšana	88
4.6.2.2.	Indikatora penetranta pārpalikumu likvidēšana	90
4.6.2.3.	Attīstītāja uzklāšana	92
4.6.3.	Defektu reģistrācija un kontroles rezultātu atšifrēšana	95
4.6.4.	Kontrolējamā objekta pilnīga attīrīšana	96
4.7.	Kapilārās kontroles jutība un tās pārbaude	97
4.8.	Krāsu nesagraujošās kontroles metodes tehnoloģiskā procesa apraksts	98
4.8.1.	Indikatora penetranta uzklāšana	99
4.8.2.	Penetranta pārpalikuma likvidēšana	99
4.8.3.	Attīstītāja uzklāšana	99
4.8.4.	Defektu reģistrācija, kontroles rezultātu atšifrēšana, kontrolējamā objekta pilnīga attīrīšana	100
4.9.	Kapilārās nesagraujošās kontroles aprīkojums	100
4.9.1.	Krāsu nesagraujošās kontroles metodes pārnēsājama aprīkojums	101
4.9.2.	Luminiscences nesagraujošās kontroles metodes pārnēsājama aprīkojums	101
4.9.3.	Luminiscences nesagraujošās kontroles metodes stacionārais aprīkojums	102
4.9.4.	Ultravioletā apgaismojuma sistēmas	103
4.9.5.	Izsmidzināšanas iekārtas	103
5.	MAGNĒTISKĀ NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	105
5.1.	Magnētiskās nesagraujošās kontroles būtība	105
5.2.	Magnētiskās nesagraujošās kontroles metodes	106
5.3.	Pulvermagnēta nesagraujošās kontroles metodes tehnoloģija	108
5.3.1.	Detaju sagatavošana kontrolei	110
5.3.2.	Detaju magnetizēšana	111
5.3.2.1.	Detaju magnetizēšanas paņēmieni	112
5.3.2.2.	Elektriskās magnetizējošās strāvas veidi un magnetizēšanas režīma parametri	118
5.3.3.	Magnētiskā pulvera vai suspensijas uzklāšana	121
5.3.4.	Defektu reģistrācija un kontroles rezultātu atšifrēšana	124
5.3.5.	Detaju atmagnetizēšana	126
5.3.6.	Kontroles paraugi un defektogrammas	129
5.3.7.	Pulvermagnēta nesagraujošās kontroles metodes jutība	130
5.4.	Magnetografiskās nesagraujošās kontroles metodes tehnoloģija	132
5.5.	Pulvermagnēta nesagraujošās kontroles metodes aprīkojums	134
6.	RADIĀCIJAS NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	136
6.1.	Radiācijas nesagraujošās kontroles būtība	136
6.2.	Radiācijas nesagraujošās kontroles fizikālā būtība	137
6.3.	Jonizējošā starojuma veidi un galvenās īpašības	139

6.4.	Radiācijas nesagraujošās kontroles metodes	142
6.5.	Radiogrāfijas nesagraujošās kontroles metodes tehnoloģija	144
6.5.1.	Caurstarošanas režīmu noteikšana un starojuma avota izvēle	144
6.5.2.	Darbavietas un detaļas sagatavošana caurstarošanai	145
6.5.3.	Radiogrāfijas filmas izvēle un kasešu uzpildīšana	146
6.5.4.	Sekundārā starojuma pārbaude un aizsardzības pasākumi	148
6.5.5.	Detaļas, kasešu, informācijas, jutības etalonu, filtru un svina lokšņu uzstādīšana	149
6.5.6.	Caurstarošana – filmiņu eksponēšana	152
6.5.7.	Eksponēto filmu apstrāde	152
6.5.8.	Attēlu atšifrēšana un caurstaroto detaļu kvalitātes novērtēšana	153
6.6.	Radiogrāfijas nesagraujošās kontroles metodes jutība	154
6.7.	Radiogrāfijas nesagraujošās kontroles metodes jonizējošā starojuma aprikojums	156
7.	VIRPUĻSTRĀVAS NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	164
7.1.	Virpuļstrāvas nesagraujošās kontroles būtība	164
7.2.	Virpuļstrāvas nesagraujošās kontroles fizikālā būtība	166
7.3.	Virpuļstrāvas nesagraujošās kontroles metodes	167
7.4.	Virpuļstrāvas nesagraujošās kontroles tehnoloģija	167
7.5.	Virpuļstrāvas nesagraujošās kontroles aprikojums	171
7.5.1.	Virpuļstrāvas pārveidotāju darbības princips	171
7.5.2.	Virpuļstrāvas pārveidotāju spoļu savienošanas princips	172
7.5.3.	Virpuļstrāvas pārveidotāju izvietojums attiecībā pret kontroles objektu	173
8.	TERMISKĀ NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	176
8.1.	Termiskās nesagraujošās kontroles būtība	176
8.2.	Termiskās nesagraujošās kontroles pamatmetodes	177
8.3.	Temperatūras skalas un temperatūras mērīšanas aprikojums	178
8.4.	Termiskās nesagraujošās kontroles aktīvā metode	181
8.4.1.	Galvenās siltuma slogojuma avotu īpašības un siltuma slogojuma avotu veidi	182
8.4.2.	Termiskās kontroles procedūras atkarībā no kontroles zonas un uzsildes veida	185
8.4.3.	Termiskās nesagraujošās kontroles aktīvās metodes galvenie etapi ..	186
8.5.	Termiskās nesagraujošās kontroles infrasarkanā termogrāfija	188
8.5.1.	Elektromagnētisko svārstību spektrs	188
8.5.2.	Siltuma izstarojuma likumi	189
8.5.3.	Attēla veidošanas sistēmas infrasarkanajā starojuma diapazonā	191
8.5.4.	Optiskā izstarojuma detektori	192
8.5.5.	Siltumvizoru klasifikācija	194
8.5.6.	Infrasarkanā izstarojuma termometri jeb pirometri	195
9.	AKUSTISKĀ NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE	197
9.1.	Akustiskās nesagraujošās kontroles būtība	197
9.2.	Akustiskās nesagraujošās kontroles metodes	198

9.3. Akustisko viļņu veidi	199
9.4. Akustisko viļņu izstarošana un uztveršana	203
9.5. Akustisko viļņu atstarošanās un refrakcijas likumsakarības	205
9.6. Pjezoelektrisko sensoru veidi	207
9.7. Ultraskaņas ēnu nesagraujošās kontroles metodes fizikālā būtība	210
9.8. Ultraskaņas spoguļa ēnu nesagraujošās kontroles metodes fizikālā būtība ..	212
9.9. Ultraskaņas impulsu atbalss nesagraujošās kontroles metodes fizikālā būtība	213
9.10. Rezonanses nesagraujošās kontroles metodes fizikālā būtība	218
9.11. Velosimetriskās un brīvo svārstību nesagraujošās kontroles metožu fizikālā būtība	219
9.12. Impedances nesagraujošās kontroles metodes fizikālā būtība	219
10. AKUSTISKĀS EMISIJAS NESAGRAUJOŠĀS KONTROLES METODE	221
10.1. Akustiskās emisijas nesagraujošās kontroles metodes būtība	222
10.1.1. Akustiskās emisijas nesagraujošās kontroles metodes fizikālie pamati	226
10.1.2. Akustiskās emisijas nesagraujošās kontroles metodes reģistrējamie parametri	228
10.2. Akustiskās emisijas plastiskās deformācijas un plaisu attīstības process	230
10.3. Akustiskās emisijas nesagraujošās kontroles aprīkojums	238
10.3.1. Akustiskās emisijas iekārtu darbības princips	239
10.3.2. Akustiskās emisijas iekārtas un to sastāvdaļas	241
10.4. Akustiskās emisijas signālu reģistrācijas un apstrādes metodoloģija	245
10.5. Akustiskās emisijas defektu koordinātu noteikšanas metodes	248
10.5.1. Akustiskās emisijas defektu koordinātu noteikšana pēc pienākšanas laika starpības	248
10.5.2. Akustiskās emisijas defektu zonālā lokācija	251
10.6. Gaisa kuģa konstrukcijas stāvokļa novērtēšanas AE signāla amplitūdas teorētiskā modeļa izveide	253
10.6.1. Pētījuma objekts un kontroles metodoloģija	256
10.6.2. Pētījuma rezultāti	258
11. GAISA KUĢA KONSTRUKCIJU NESAGRAUJOŠĀ KONTROLE AR AKUSTISKĀS EMISIJAS METODI	261
11.1. Gaisa kuģa šasijas nesagraujošā kontrole ar akustiskās emisijas metodi	261
11.1.1. Pētījuma objekts un izmēģinājumu procedūra	261
11.1.2. Akustiskās emisijas kontroles rezultāti	264
11.1.3. Lūzuma fraktografiskās analīzes rezultāti	270
11.1.4. Akustiskās emisijas kontroles un lūzuma fraktografisko datu salīdzinošā analīze	278
11.1.5. Atlikušās stiprības pārbaude	281
11.2. Gaisa kuģa gāzturbīnas dzinēja lāpstiņu nesagraujošā kontrole ar akustiskās emisijas metodi	283
11.2.1. Pētījuma objekts un izmēģinājumu procedūra	283
11.2.2. Akustiskās emisijas kontroles rezultāti	285
Summary	394
Literatūra	395